

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

463

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פרשת בלק תש"פ

להתפלל על זה בעשרה - בציבור, ומן הסתם הם קיימו ועשו את זה, ומסתבר כי ההצלחה של רבי ישראל, שזכה להשפיע כל כך, השפעה הנמשכת עד היום, עם סייעתא דשמיא מיוחדת, זה בזכות התפילה! של עצמו ושל התלמידים, שהתפללו על הרוחניות.

ואם כן גם בתפילה על ישועה לאחרים, שמתפלל על גשמיות של אחרים, כגון בענין המחלה, שהוא אינו נוגע בדבר, ואינו מבקש לעצמו אלא בשביל אחרים, ודאי שבכוח התפילה להועיל. ובאמת יש תפילות על אחרים, וכבר נדפס בסידורים נוסח תפילה על חולים.

ומצינו בחזקיהו המלך שהיה חולה ונגזר עליו למות, אך הוא התפלל ואמר "כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" (ברכות י, א), ואכן נתקבלה תפילתו. ושמעתי גם על אחד מגדולי הדור שהיה חולה מסוכן, והוא התפלל והבטיח שאם יבריא ממחלתו, הוא יהיה "כולו תורה", שתעמוד לו זכות התורה, ואכן הוא הבריא וחי אחר כך עוד חמש עשרה שנה, ועסק כל הזמן בתורה ולא התעסק בשום דבר אחר. זהו כוח התפילה עם זכויות.

ובתפילה על אחרים תלוי עד כמה אכפת לו ממצבם. ובאמת יש טבע של השתתפות בצער, ומעשה שהיה באחד שגר פה בארץ, ואחיו היה ברוסיה, ולא מצא חן בעיני השלטונות שם, ושלחוהו לסיביר לעבודת פרך כמה שנים, וכל אותו הזמן שהוא היה בסיביר, אחיו שבארץ היה ישן על הרצפה, ולא אבה לישון על מזרון נוח, כי אמר, **הרי אחי סובל, וכיצד אני יכול להתענג!** זהו הטבע של השתתפות בצער, ואם התפילה היא מתוך השתתפות בצער שכזו, אזי ודאי שהתפילה עוזרת ומתקבלת.

צער על חורבן בית המקדש

והנה בשולחן ערוך אורח חיים סימן א' כתב "ראוי לכל ירא שמים שיהא מצר ודואג על חורבן בית המקדש", והיינו שצריך בכל יום להצטער על מה שאין בית המקדש, והשלי"ה נתן עצה לזה (מובא במשנה ברורה שם) שבכל סעודה לפני ברכת המזון יאמר "על נהרות בבל", שיש שם תפילה על הגלות ועל ירושלים ועל בית המקדש, ובימים שאין אומרים תחנון, יאמר שיר המעלות בשוב השם וגוי' היינו שמחים, ששם מוזכר השמחה שתהיה בשוב השם את שיבת ציון, כשייבנה בית המקדש.

ומהו הצער על החורבן? מה חסר לנו כשאין בית המקדש? החיסרון הוא השפעת הקדושה, שבית המקדש השפיע קדושה על כל העולם, ועל ידי זה כל ההתנהגות הייתה אחרת, בתורה ובתפילה ובמעשים טובים, הכל היה אחרת, מכוח השפעת הקדושה של בית המקדש.

ובמסילת ישרים פרק י"ט הביא מתנא דבי אליהו "כל חכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמיתו, ומתאנו על כבודו של הקב"ה ועל כבודן של ישראל כל ימיו, ומתאוה ומצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש, ולישועה שתצמח בקרוב, ולכינוס גלויות, זוכה לרוח הקודש בדבריו", והיינו שצריכים להצטער על חסרון כבוד שמים, ואמנם זו מדרגה, ששייכת לאהבת השם, וכפי שביאר המסילת ישרים שם שאם יש לאדם מדרגה של אהבת השם אזי אכפת לו וכואב לו על חסרון כבוד שמים, וזו מדרגה של "חכם מישראל", שיש בו דבר תורה לאמיתו".

האם אכפת לנו כבוד שמים

ובתפילה אנו מבקשים "ראה בעיניו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך כי גואל חזק אתה", וזו תפילה על גאולה, ומה היא הגאולה? מה חסר לנו ועל מה אנו מבקשים? "למען שמך!" **כבוד שמים!** זוהי הגאולה, ועל זה מבקשים, לא רק על הגאולה הגשמית, אלא על הגאולה הרוחנית, על מדרגה ברוחניות, "למען שמך". ואמנם זו מדרגה, שאכפת לאדם כבוד שמים, ומי שלא אכפת לו ולא כואב לו, זו באמת שאלה איך הוא יכול לומר למען שמך, הרי זה לא אכפת לו, והוא משקר באומרו למען שמך. אך על כל פנים רואים ששייך מדרגה כזו, שיהיה אכפת כבוד שמים.

מידות טובות הקדמה לתורה

"ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה (ירושלמי נדרים ט, ד), וכבר ביארנו בזה, כי כלל גדול בתורה פירושו, שכל התורה אינה בשלמות אם חסר אהבת הבריות.

וכמו שכתב רבי חיים ויטאל בספרו שערי קדושה (שער שני ח"א) שבתורה לא מוזכר הרבה על מידות טובות, וכגון איסור גאוה, רק במלך כתוב (דברים יז, כ) שלא יהיה בעל גאוה, וכן איסור כעס לא מפורש בתורה, ואצל משה רבינו כתוב ויקצוף משה (עיי' פסחים סו) אבל שם זה היה כדין ולא באיסור, ולא מוזכר בתורה איסור על כעס, וכן שאר המידות, כגון קנאה ותאוה, אינן מפורשות בתורה.

וביאר רבי חיים ויטאל הטעם בזה, מפני שמידות טובות הם הקדמה לתורה, ואם יש חיסרון בשלמות המידות, אזי כל מצוה ומצוה שהאדם עושה יש בה פגם, וכגון כשהוא לומד, ומתפלל, ואוכל מצה, ונוטל לולב, ויושב בסוכה, כל המצוות שהוא מקיים אינן בשלמות אם יש אצלו פגם במידות. ולכן זה כלל גדול בתורה.

ובאמת ואהבת לרעך כמוך זו המידה הכי טובה, כי אם יש אהבה כמוך אזי אין כעס ואין שנאה ואין קנאה, כי השני הוא כמוך - כמוני בעצמי! וכמו שאין אדם מקנא בבנו (סנהדרין קה, ב), ואפילו בתלמידו גם כן אינו מקנא (שם), כי הוא חלק ממנו עצמו ובשרו, כך גם כל אדם מישראל, אם יש אהבה 'כמוך' לא שייך שום מידות רעות.

וכן יש מצוה (דברים כח, ט) והלכת בדרכיו, ואמרו חז"ל (שבת קלג ועוד) מה הוא רחום אף אתה היה רחום, ולכאורה הרי רחום זהו טבע, שיש לאדם רחמנות ומרחם, ומי שנולד בלי הטבע הזה, מה שייך לצוותו תהיה רחום, הרי אין לו את הטבע הזה, וכיצד שייך והלכת בדרכיו, וכן ואהבת לרעך כמוך, כיצד שייך לצוות על זה למי שטבעו אינו כן.

אבל הביאור הוא כי מאחר שזו המצוה סימן שזה שייך, והטבע יכול להשתנות! ואף מי שנולד לא כך, מצוה עליו לשנות את טבעו, על ידי השתדלות בדרכים המביאים לזה.

וכך מבואר ברמב"ם (הלכות תשובה ז, ג) שכתב שיש חיוב לחזור בתשובה ממידות רעות, וכתב שם שתיקון המידות קשה יותר מלתקן מעשים רעים, ומשמע בדבריו שאפילו מי שנולד עם מידות רעות, שזה טבעו שנולד כך, ואינו אשם בזה, מכל מקום גם הוא חייב לחזור בתשובה על זה ולתקן את מידותיו, מפני שכתוב והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכי', וזוהי המצוה, שהמידות ישתנו ויהיו מידות טובות.

תפילה והשתתפות בצער החולים

והנה עכשיו יש את מחלת הקורונה, ויש הרבה חולים רח"ל, ומאחר שאנו מצווים "ואהבת לרעך כמוך" צריכה להיות הרגשת צער, **להרגיש בצער החולים! ובמה זה יתבטא? שיעשה כל מה שהיה עושה אילו הוא בעצמו היה כן**, וכמו שאם הוא בעצמו היה, הרי היה מחפש עצות, ומלבד דרכי ההשתדלות הטבעיים, בתרופות וכדומה, שאת זה בין כך עושים, הוא גם היה מחפש סגולות, שלא בדרך הטבע, **והעצה היא תפילה!**

אבל תפילה צריכה להיות מעומק הלב, שיכאב לו באמת, ואם באמת כואב לו ומבקש רחמים מפני שכואב לו, אזי התפילה היא תפילה, אבל אם לא כואב לו ולא אכפת לו - התפילה אינה תפילה.

והנה ידוע שרבי ישראל סלנטר אמר, שתפילה על רוחניות, בדוק ומנוסה שזה עוזר, כי על רוחניות אין קצבה, ואין זה על חשבון אחרים, שהוא רוצה מידות טובות ורוצה התמדה בתורה, וכיון שאינו מפריע לשום אדם בזה, ודאי שהתפילה עוזרת. אך כאמור צריך שהתפילה תהיה אמיתית, שבאמת הוא רוצה את זה, ואכפת לו וכואב לו אם אינו מצליח ברוחניות.

ובאמת רבי ישראל סלנטר בעצמו, כתב וביקש מתלמידו (עיי' אור ישראל מכתב יד ועוד) שיתפללו עליו להצלחתו ברוחניות, וביקש מהם

חז"ל (יומא לח, ב) הבא ליטהר מסייעין אותו, קל וחומר מי שבא להשפיע ולטהר אחרים, שזוכה לסייעתא דשמיא.

ושמעתי שרבי אהרן קוטלר בבחירתו למד בסלבודקה, והוא היה מתמיד גדול עד שנרדם בעייפותו על הגמרא, וכשראהו הסבא מסלבודקה אמר למישהו שהיה שם: אתה רואה? זהו ספר תורה חי, א ליבדיקער ספר תורה! אלו היו ההרגשות שלו וכך הוא הסתכל עליו, כמו ספר תורה, כי כשאחד עוסק בתורה הוא כמו ספר תורה, וזה תלוי כמה שהוא עוסק, וכשעוסק בהתמדה כמו רבי אהרן קוטלר זה ספר תורה חי.

שלטון השכל על התאוה

ועוד מעשה שהיה עם הסבא מסלבודקה שמעתי מאחד שכמדומני היה נוכח בשעת מעשה, שכידוע הסבא היה מקרב מאד בעלי כישרונות, כי הם יכולים יותר להשפיע, ורצה לחנך אותם כדי שיהיה משפיעים, ופעם נודע לו על עליו בעל כישרון גדול, שלא למד אצלו, אלא למד בישיבה אחרת בירושלים, והסבא היה אז בישיבה בעיר חברון, וביקש שהוא רוצה להכירו, ואולי יוכל להשפיע עליו ולחנך אותו.

ובאמת נמצאה הזדמנות, שנסעו קבוצה של בחורים מירושלים למערת המכפלה בחברון, וגם אותו העילוי היה ביניהם, ונכנסו לבקר בביתו של הסבא מסלבודקה, וכשישבו אצלו, דיבר איתם הסבא כל הזמן על מאמר חז"ל (ויקרא רבה א, טו) תלמיד חכם שאין בו דעת נבילה טובה הימנו, וראו עליו שהוא מתכוון בדבריו לעילוי הזה, לבעל כישרון הזה.

ושאלוהו אחר כך למה דיבר כך ומה רצה ממנו, ואמר להם, וכי לא ראיתם: ראיתי שממנו לא ייצא שום דבר! ומה הוא ראה עליו? שבשעה שישבו אצלו, הגישו לפניו תה עם סוכר, והיה זה סוכר דק שצריכים לערבב, והתפזרו כמה פירורים של סוכר על השולחן, ואותו העילוי הרטיב את אצבעו ולקח סוכר ושם בפה, בפני הסבא מסלבודקה.

ומזה הכיר הסבא שכבר לא ייצא ממנו שום דבר, מפני שהשכל לא שולט אצלו על התאוה, והוא אמנם רק לקח סוכר קצת, אבל הרי הוא יושב עם הסבא מסלבודקה, שהוא לא אדם פשוט, אלא אדם גדול מאד, וכיצד אינו מתבייש לעשות כן, וכי אבדה הבושה? והיכן השכל? אין זה אלא מפני שהתאוה שולטת על השכל, ואף שהוא בעל כישרון, הכישרון כפוף לתאוה והשכל כפוף לתאוה, ואין השכל שולט אצלו.

ובאמת כך הוה ולא יצא ממנו כלום, ובתחילה הוא נהיה רב, והלך להיות גם עורך דין, אבל פסלוהו מלהיות עורך דין, ולבסוף ירד לגמרי, כי הוא הלך אחרי התאוה בלי שכל, וגם לאחר שכבר היה רב, הייתה בו תאוה לעוד משהו, ולא הספיק לו הכבוד והפרנסה של הרבנות, אלא רצה עוד כסף ועוד כבוד, וחשב שאם יהיה עורך דין ישיג את זה, אבל הוא היה עורך דין בלי שכל עם תאוה, וכל ההתנהגות אינה כמו עורך דין, ולא יצא ממנו שום דבר, והסבא מסלבודקה ברגע אחד ראה עליו את זה.

ובאמת **אם השכל לא שולט על התאוה זה הכי גרוע שיכול להיות**, וכפי שהזכרנו מדברי החובות הלבבות בשער עבודת האלוקים, שהנפש מבקשת מהשכל שייתן לה הדרכה איך להתגבר על התאוה, והיינו אפילו במדרגה שאינו בעל תאוה כזה גדול, אבל האדם צריך הדרכה כיצד להתקדם הלאה, כי ההתקדמות היא נגד הטבע קצת, והחובות הלבבות נותן הדרכה, איך השכל יכול לתת עצות לנפש.

וזו העצה לכל מי שרוצה להתקדם במעלות, לעסוק בספרי מוסר! ובאמת המסילות ישרים יש בו הכל, וכולל בדבריו את כל המעלות, אבל הוא מקצר מאד, ואילו החובות הלבבות מסביר ומאריך יותר. וזהו שאמר רבי חיים מוואלוז'ין לתלמידו רבי זונדל מסלנט "כל ספרי מוסר טוב ללמוד, אבל מסילות ישרים יהיה מנהלך", כל ספרי המוסר הם טובים ומשפיעים, אבל המסילות ישרים הוא המנהל, שנותן דרך ושיטה לפי כוחות הנפש של האדם איך מתקדמים וכיצד מגיעים לכל המדרגות, תורה, זהירות, זריזות, נקיות, חסידות וענוה, וכל המעלות עד קדושה.

אך על הכל צריכים סייעתא דשמיא. וכולנו יכולים לזכות. בסייעתא דשמיא נזכה להתעלות מעלה-מעלה בכל המעלות הטובות!

ומצינו בזה בגמרא (ברכות כ, א) שרב פפא שאל את אביי, מה ההבדל בינינו לבין דורות הראשונים, שאצלם בזמן עצירת גשמים, היו גוזרים תענית עם חמישה עינויים, וכשהם רק התחילו בתענית, שרב יהודה הוריד נעל אחת מפני איסור נעילת הסנדל, מיד ירדו גשמים, ואילו אנחנו, למרות שאנו עוסקים בתורה יותר מהם, שהם היו עוסקים רק בנוזיקין, ולנו יש הרבה ישיבות (כדאיתא בגמרא שם אן מתינן תליסר מתיבתא וכפירוש רש"י בתענית כד) שעוסקים בכל התורה כולה, אף על פי כן אנחנו מתפללים ומתענים ולא יורד גשם, ומה ההבדל בינינו לבינים?

והשיב אביי "קמאי הו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם, אן לא מסרינן נפשינן אקדושת השם", והיינו שהם היו גדולים מאיתנו בזה שהיה אכפת להם כבוד שמים, ומסרו נפש על קידוש השם, כמו שהיה מעשה ברב אדא בר אבהו, שראה גויה שהלכה עם בגד אדום שהוא פריצות, וקרע ממנה את זה, כי לא ידע שהיא גויה, ולבסוף התברר שהיא גויה, וקנסוהו לשלם ארבע מאות זוז. וזוהי מסירות נפש על קידוש השם, שלא עשה כן מתוך קנאות סתם, אלא מפני שהיה אכפת לו וכואב לו על כבוד שמים, ואילו אנו אינו בדרגה זו, ולכן אינו נענים בתפילתנו על הגשמים.

והנה כיוצא בזה מובא בגמרא (תענית כד, א) על רבה, שגזר תענית על הגשמים ולא הועיל, ושאלוהו מה ההבדל בינו לבין דורות הקודמים, שרב יהודה רק התחיל לנהוג בתענית ומיד הייתה הישועה, ואצלו אין הדבר כן, והשיב רבה: מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה יפה, והיינו שרבה בדורו הכיר שגדולי הדור אינם אשמים, כי להם באמת אכפת כבוד שמים לא פחות מהדורות הקודמים, ורק הציבור אשם, הדור, שאינו דומה יפה, ומחמת הציבור אין התפילה מתקבלת.

והוא דבר נפלא איך שהם ידעו למדוד ולשקול את עצמם, שבדורו של רב יהודה גם הדור היה טוב, ובדורו של רבה כבר הייתה ירידת הדורות אצל הדור, אבל גדולי הדור עדיין היו בשלמות, ולאחר מכן בדור מאוחר יותר, בזמן רב פפא ואביי, כבר הייתה ירידה גדולה יותר, גם אצל גדולי הדור בעצמם, שלא היה אכפת כבוד שמים כמו בדור שלפניהם.

ואמנם כל אלו הן מדרגות, "לרעך כמוך", "למען שמך", וכיצד מגיעים למדרגות האלה? כמובן הדרך היא על ידי ספרי המוסר, שספרי המוסר נותנים הדרכה וגם מעוררים.

וכגון ספר חובות הלבבות, שמבאר איך לקיים את חיובי הלבבות, שהלב יהיה כמו שצריך, וכידוע מרבי חיים מבריסק שאמר כי החובות הלבבות הוא שולחן ערוך של יהדות, של אידישקייט, שבו מבואר חיובי הלב, מה הלב חייב לפי דיני התורה, שהאדם מעצמו אינו יכול לדעת, אלא צריך הדרכה לזה, והחובות הלבבות נותן הדרכה.

ובשער עבודת האלוקים (פרק ה' ואילך) כתב שהשכל והנפש מדברים, והנפש מבקשת מהשכל שייתן לה עצה איך להתחזק שהלב יהיה בשלמות, והשכל נותן הדרכה לנפש איך לקיים ולהשפיע על הלב.

רבי ישראל סלנטר ותלמידיו

והנה הזכרנו מרבי ישראל סלנטר שאמר כי בדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת, ואמרנו שרבי ישראל בעצמו השפיע השפעה גדולה מאד, וגם היו לו תלמידים כמו הסבא מקלם והסבא מסלבודקה והסבא מנובהרדוק, וכן רבי איצלה בלאזר מפטרבורג מחבר הספרים אור ישראל ופרי יצחק, וכל המוסר שבישיבות עד היום הוא מכוח השפעת רבי ישראל שחינך לזה, ומהיכן זכה לכל כוח ההשפעה הזה? מסתבר שעם תפילה! כי עם תפילה על רוחניות זוכים לסייעתא דשמיא.

והסבא מסלבודקה היה בעל הבנה מיוחדת בכוחות הנפש, ושמעתי שמומחים גדולים בכוחות הנפש התפלאו ולא הבינו מהיכן יש לו הבנה גדולה כזו, עד כדי כך להבין את כוחות הנפש, איך להשפיע על כל אחד ואחד וכיצד לחנך כל בחור ובחור.

וגם על הסבא מנובהרדוק שמעתי מהרב מפוניבז', כי בכל יום לפני שהוא הלך לישון, היה חושב על כל בחור ובחור מהישיבה שלו, מה איתו ומה מצבו, ולא היה ישן עד שחשב על כל בחור מה הוא צריך וכיצד לעזור לו ברוחניות, וזכה לסייעתא דשמיא בזה. וכן הסבא מסלבודקה, שהייתה לו הבנה מופלאה כל כך בחכמת הנפש, זה רק בסייעתא דשמיא, וכמו שאמרנו

גיליון זה מוקדש לעילוי נשמת רבי **יצחק אייזיק צבי** בן רבי **יהודה אריה הכהן** זצ"ל

נלב"ע י' תמוז תשע"ג - תנצב"ה

מוקדש בברכה לידידינו החתן הרב **משה בצלאל** מתלמידי רבינו שליט"א

לרגל שמחת נישואיו בשעט"מ עב"ג בת הרב **יאיר לוי** שליט"א

יזכו לבנות בית נאמן בישראל בנין עדי עד!